

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-49>

УДК 338.242

МАРЧЕНКО Валентина

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

<https://orcid.org/0000L0002L4756L3703>e-mail: tina_m_2008@ukr.net

УСИК Олександр

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

<https://orcid.org/0009L0000L1566L7922>e-mail: usiksasha1973@gmail.com

ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті виокремлено зовнішні та внутрішні загрози фінансової та економічної безпеки підприємств для визначення напрямів забезпечення економічної та фінансової безпеки підприємств в сучасних умовах господарювання. Проаналізовано стан промислового розвитку держави, що дозволило виокремити негативні тенденції, які зумовили зниження рівня економічної безпеки підприємств та їх конкурентних позицій. Виокремлено зовнішні загрози та ризики, до яких віднесено: несприятливу макроекономічну ситуацію в країні; нестабільність податкової та законодавчої політики; високий рівень кредитних ставок для бізнесу та нестабільність фінансово-кредитної системи; високий рівень конкуренції на ринку; технологічні зміни; соціально-політичні фактори; екологічні ризики. До таких внутрішніх загроз та ризиків економічної та фінансової безпеки підприємств було віднесено: низьку ефективність управління; знижену продуктивність праці та вмотивованість працівників; внутрішні конфлікти; витоки інформації; зношеність основних засобів та використання застарілих технологій і процесів; фінансову нестабільність та неефективне управління фінансовими ресурсами; недосконале управління запасами; внутрішні шахрайства та зловживання; недобросовісність з боку співробітників. Обґрунтовано, що для забезпечення розвитку підприємств економічна та фінансова безпека повинна бути спрямована на: збільшення джерел доходів підприємства завдяки розширенню асортименту продукції або послуг, а також виходу на нові ринки; посилення фінансового планування та прогнозування; підвищення ефективності управління ризиками за рахунок впровадження системи управління ризиками; посилення контролю витрат; підвищення ефективності управління грошовими потоками для забезпечення фінансової стабільності за рахунок своєчасності надходжень і витрат, а також оптимізації капіталу підприємства; забезпечення фінансової прозорості, що підвищує довіру інвесторів, кредиторів та партнерів; диверсифікацію джерел фінансування; впровадження сучасних фінансових технологій за рахунок нових фінансових систем, програмного забезпечення для аналізу даних; підвищення фінансової грамотності; здійснення страхування ризиків.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, підприємства, управління, зовнішні та внутрішні загрози.

MARCHENKO Valentyna, USYK Oleksandr

National Technical University of Ukraine "Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

EXTERNAL AND INTERNAL THREATS TO THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

The article identifies external and internal threats to the financial and economic security of enterprises in order to identify areas for ensuring the economic and financial security of enterprises in modern business conditions. The state of industrial development of the state is analyzed, which made it possible to identify negative trends that contributed to the decrease in the level of economic security of enterprises and their competitive positions. External threats and risks are identified, which include: an unfavorable macroeconomic situation in the country; instability of tax and legislative policy; high level of credit rates for business and instability of the financial and credit system; high level of competition in the market; technological changes; socio-political factors; environmental risks. Such internal threats and risks to the economic and financial security of enterprises include: low management efficiency; low labor productivity and employee motivation; internal conflicts; information leaks; depreciation of fixed assets and the use of outdated technologies and processes; financial instability and inefficient management of financial resources; imperfect inventory management; internal fraud and abuse, dishonesty on the part of employees. It is substantiated that to ensure the development of enterprises, economic and financial security should be aimed at: expanding the sources of income of the enterprise by expanding the range of products or services, as well as entering new markets; strengthening financial planning and forecasting; increasing the efficiency of risk management by implementing a risk management system; strengthening cost control; increasing the efficiency of cash flow management to ensure financial stability by ensuring the timeliness of receipts and expenditures, as well as optimizing the capital of the enterprise; ensuring financial transparency, which increases the trust of investors, creditors and partners; diversifying sources of financing; introducing modern financial technologies through new financial systems, software for data analysis; increasing financial literacy; implementing risk insurance.

Keywords: economic security, financial security, enterprises, management, external and internal threats.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Умови, в яких сьогодні в Україні функціонують підприємства, відзначаються високим ступенем загроз та ризиків, що окреслюється різноманітними причинами, до яких можна віднести нестабільність глобальної політики та світових ринків, макроекономічної ситуації, а також ускладнення за рахунок воєнних дій внаслідок вторгнення російської федерації. При цьому, для економічного розвитку важливим

детермінуючим фактором виступає стабільність функціонування суб'єктів господарювання, якого неможливо досягти без забезпечення дієвої системи економічної та фінансової безпеки на підприємствах.

Забезпечення економічної та фінансової безпеки підприємств є надзвичайно важливим, оскільки дієвий механізм такої безпеки на підприємствах дає можливість суб'єктам господарювання своєчасно виявляти та нейтралізувати потенційні загрози; уникати фінансових криз, які можуть загрожувати їх існуванню; зберігати та покращувати свої позиції на ринку, адаптуючись до змін та впроваджуючи інновації; досягати своїх стратегічних цілей; утримувати конкурентні позиції та нарощувати їх тощо. Із урахуванням окресленого та інших факторів дослідження щодо зовнішніх та внутрішніх загроз фінансової та економічної безпеки підприємств залишається актуальним та своєчасним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження питань економічної та фінансової безпеки суб'єктів господарювання активно здійснювалися іноземними вченими, серед яких необхідно відзначити наукові доробки: П. Абрансона, Р. Л.Акоффа, І. Аннсоффа, А. Берле, О. Вільямсона, Р. Інглехарта, Р. А. Караллі, С. Шіна, Г. Шіназі та інших. Питання економічної та фінансової безпеки також знайшли широке оприлюднення і у працях вітчизняних науковців, серед яких слід відмітити праці: О. Ареф'євої, І. Бланка, О. Вовк [1], Л. Воротіна, Н. Галайко, С. Довбня, М. Єрмошенко, О. Ілляшенко [2], О. Кириченко, О. Ковальчук, Г. Козаченко, Н. Коленда [3], Н. Лисенко, О. Ляшенко, Н. Марусяк, Х. Мандзіновської [4], І. Манцурова, С. Мельник [5], В. Мунтіяна, І. Пасінович [7], Т. Ткаченко [8], С. Тульчинської [10], В. Шинкаренка С. Шкарлета, А. Штангрета та інші.

Відзначаючи вагомий внесок науковців у розробленні питань щодо забезпечення фінансової та економічної безпеки, необхідно зазначити, що із урахуванням сучасних загроз та ризиків дане питання вимагає подальшого опрацювання даної проблематики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті виступає виокремлення зовнішніх та внутрішніх загроз фінансової та економічної безпеки підприємств для визначення напрямів забезпечення економічної та фінансової безпеки підприємств в сучасних умовах господарювання. Для досягнення поставленої мети авторами було:

- обґрунтовано актуальність та своєчасність даного дослідження;
- проаналізовано динаміку обсягу реалізованої продукції за 2014-2023 рр.
- виокремлено зовнішні та внутрішні загрози економічної та фінансової безпеки підприємств;
- визначено напрями забезпечення економічної та фінансової безпеки підприємств в сучасних умовах господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Перед тим, як визначити зовнішні та внутрішні загрози економічної та фінансової безпеки підприємств, проаналізуємо стан функціонування підприємств в Україні через динаміку обсягу реалізованої промислової продукції у 2014-2023 рр.

Розвиток промисловості в Україні за період 2014-2023 рр. до періоду 2022 року можна охарактеризувати як зростаючий (рис. 1). Так, в 2021 році порівняно з періодом 2014 року обсяг реалізованої промислової продукції збільшився на 2393786,6 млн. грн. У 2021 році збільшення порівняно із 2020 роком відбулося на 1108230,5 млн. грн., що є позитивною тенденцією. Проте, починаючи з періоду 2022 року, коли в Україні почалася війна, обсяг реалізованої промислової продукції значно знизився (у 2022 році порівняно з 2021 роком – зниження на 777806,8 млн. грн.).

У 2023 році дані щодо обсягів реалізованої промислової продукції наведені лише за січень-березень без урахування тимчасово окупованих територій. Частина тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться активні бойові дії, характеризується потужним промисловим потенціалом (Запорізька область, Донецька область, Луганська область, Харківська область). Зазнали значних пошкоджень та руйнувань великі промислові підприємства, які вимушені були зупинити свої технологічні процеси, тим самим погіршивши промисловий потенціал держави. Оскільки на сьогодні бойові дії продовжуються, врахувати остаточні втрати в промисловості є неможливим. Але незважаючи на це, відновлення таких промислових потужностей для держави є одним з пріоритетних завдань у повоєнному відновленні країни. Такі тенденції негативно вплинули на загальний конкурентний потенціал України та промислових підприємств на зовнішньому ринку.

Враховуючи вплив ризиків та загроз на стан фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, доцільно виокремити зовнішні та внутрішні загрози та ризики діяльності. Так, в загальній сукупності до зовнішніх загроз та ризиків можна віднести [1, с. 120; 2, с. 24; 5, с. 54; 8, с. 29; 9]:

- несприятливу макроекономічну ситуацію в країні, що обумовлюється рецесійними змінами, інфляційними процесами, коливанням валютних курсів, що можуть негативно вплинути на фінансовий стан підприємства;

- нестабільність податкової та законодавчої політики, що може викликати додаткові витрати та/або обмеження для підприємств;
- високий рівень кредитних ставок для бізнесу та нестабільність фінансово-кредитної системи;
- високий рівень корупції та конкуренції на ринку, що може призвести до зниження ринкової частки та доходів підприємства;
- технологічні зміни, які внаслідок стрімкого технологічного прогресу, швидких інноваційних зрушень можуть зробити продукцію або послуги підприємства застарілими та неліквідними;
- глобалізацію, яка може призвести до зростання конкуренції з боку іноземних компаній внаслідок відкриття міжнародних ринків;
- соціально-політичні фактори, які внаслідок політичної нестабільності, зміни влади, конфліктів, страйків, соціальних протестів призводять до порушення виробничих процесів;
- зміни у споживчих вподобаннях внаслідок зміни трендів, потреб та вподобань споживачів;
- екологічні ризики, які виникають внаслідок екологічних катастроф, змін в екологічному законодавстві тощо.

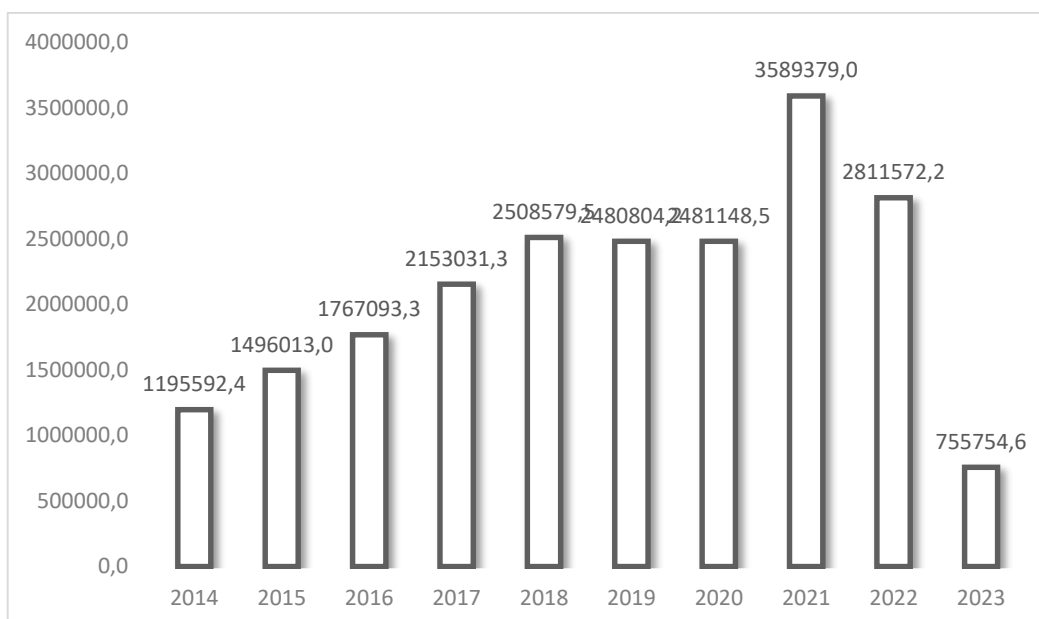

Рис. 1. Обсяг реалізованої промислової продукції у 2014-2023 рр. (млн. грн.)

*дані за 2023 рік наведено за період (січень-березень 2023 р.)

Джерело: узагальнено на основі [6]

Окреслені зовнішні загрози та ризики безпосередньо впливають на усі підприємства. Сила їх впливу може залежати від специфіки діяльності, розташування, стадії розвитку та інших багатьох умов розвитку підприємства.

До внутрішніх загроз та ризиків відносять ті, які залежать від специфіки діяльності підприємства і на які підприємство може вплинути при вчасному їх виявленні та ідентифікації. До таких внутрішніх загроз та ризиків діяльності підприємства відноситься [1, с. 120; 2, с. 24; 5, с. 54; 8, с. 29; 9]:

- низька ефективність управління, відсутність чіткої стратегії, недосконале планування та низький рівень контролю на підприємстві, що може призводити до неефективного використання ресурсів;
- низька продуктивність праці та вмотивованість працівників, відсутність мотивації, недостатня кваліфікація персоналу, які можуть негативно вплинути на загальну продуктивність підприємства;
- внутрішні конфлікти, які виникають між співробітниками або відділами, що може спричинити зниження морального духу, зростання напруженості та зниження ефективності роботи;
- витоки інформації внаслідок недостатньої захищеності конфіденційних даних, які можуть призвести до витоку важливої інформації, що загрожує фінансовій або репутаційній безпеці підприємства, зниженню конкурентних позицій на ринку;
- зношеність основних засобів та використання застарілих технологій і процесів, що може призвести до зростання собівартості, зниження конкурентоспроможності та ефективності виробництва;
- фінансова нестабільність та неефективне управління фінансовими ресурсами, нерегулярний моніторинг витрат і доходів, які можуть викликати фінансові труднощі на підприємстві;
- недосконале управління запасами, яке може призводити до надмірних витрат на зберігання або до нестачі товарів та запасів, що негативно впливає на обслуговування клієнтів та збільшення витрат;

- внутрішні шахрайства та зловживання, недоброчесність з боку співробітників, які можуть призвести до фінансових втрат і підриву довіри до компанії, витоку інформації та зниження конкурентоспроможності на ринку тощо.

Для забезпечення розвитку промислових підприємств фінансова безпека повинна бути спрямована на:

- розширення джерел доходів підприємства за рахунок розширення асортименту продукції або послуг, а також виходу на нові ринки. Це може зменшити залежність підприємства від окремих джерел доходу та сприяти протидії загрозам та ризикам;
- посилення фінансового планування та прогнозування, оскільки систематичний аналіз фінансових показників, розробка бюджетів та фінансових прогнозів допомагають виявляти потенційні проблеми підприємства та своєчасно реагувати на них;
- підвищення ефективності управління ризиками за рахунок впровадження системи управління ризиками, яка включає ідентифікацію, аналіз та моніторинг фінансових ризиків, допомагає зменшити ймовірність фінансових втрат підприємства;
- посилення контролю витрат, оскільки регулярний моніторинг та аналіз витрат дозволяє виявляти неефективні витрати та знайти можливості для заощадження та зниження собівартості продукції;
- підвищення ефективності управління грошовими потоками для забезпечення фінансової стабільності за рахунок своєчасності надходжень і витрат, а також оптимізації капіталу підприємства;
- забезпечення фінансової прозорості, що підвищує довіру інвесторів, кредиторів та партнерів, що може позитивно вплинути на доступ до фінансування та довіру споживачів;
- диверсифікацію джерел фінансування, у тому числі, за рахунок впровадження механізму державно-приватного партнерства, що допомагає підприємству адаптуватися до змін у складній фінансовій та економічній ситуації;
- впровадження сучасних фінансових технологій за рахунок нових фінансових систем, програмного забезпечення для аналізу даних, що допомагає автоматизувати процеси та роботу з великими масивами даних, зменшити вплив людського фактору і підвищити ефективність фінансового управління;
- підвищення фінансової грамотності за рахунок інвестування у навчання персоналу з питань фінансового менеджменту, що дозволяє підвищити якість прийняття фінансових рішень;
- здійснення страхування ризиків, що може захистити від фінансових втрат внаслідок непередбачених обставин, таких як аварії, стихійні лиха або юридичні проблеми тощо.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Зазначені фактори спрямування забезпечення розвитку промислових підприємств можуть позитивно вплинути на фінансову безпеку підприємства та його економічний розвиток, а також допомогти протидіяти ризикам і загрозам, які виникають в сучасних умовах.

Проведене дослідження розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств доводить необхідність всебічної оцінки факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на процеси розвитку підприємств. Для вітчизняних підприємств період військових дій характеризується переорієнтацією першочерговості забезпечення елементів безпеки. На перше місце на сьогодні поставили питання фізичної безпеки персоналу та матеріальних активів. Складні умови примусили керівництво підприємств до швидкого реагування на зміни оточуючого середовища. В залежності від наявних ресурсів та адаптивної спроможності підприємства, які не постраждали від військової агресії, продовжують свою роботу в умовах безпекової ситуації. Тому на сьогодні для промислових підприємств України першочерговими постають завдання забезпечення фізичної безпеки, відновлення промислового потенціалу держави за новим вектором європейського розвитку.

Література

1. Вовк О. М. Управління розвитком системи економічної безпеки підприємства: теоретичне забезпечення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 6 (11). С. 120-124.
2. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства: монографія. Харків, Вид-во «Мачулін», 2016. 504 с.
3. Коленда Н. В., Матвійчук Н. М., Черчик Л. М., Наконечна Г. Я. Стратегічний підхід до управління фінансовою безпекою підприємства. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020. Вип. 4(35). С. 79-87.
4. Мандзіновська Х.О. Внутрішні загрози фінансової безпеці підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. Вип. 4(04). С. 167-171.
5. Мельник С. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика. Монографія. Львів, «Растр-7», 2020. 384 с.
6. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Пасінович І. І., Гутак В. М. Фінансова безпека як складова економічної та корпоративної безпеки: теоретичний аспект. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3286/3210> (дата звернення 17.05.2024).
8. Ткаченко Т. П., Тульчинська С. О. Вплив воєнних дій на економічну безпеку та розвиток промислових підприємств України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 15. С. 6-9.
9. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97-102.
10. Тульчинська С. О., Чорній Б. П., Салод С. В. Механізм оцінювання залучення інвестиційних ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки промислових підприємств: монографія. Київ, Вид-во ФОП Кожуковський І.І, 2018. 170 с.

References

1. Vovk, O.M. (2018). "Management of the development of the economic security system of an enterprise: theoretical support". *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 6, no. 11, pp. 120-124.
2. Illiashekno, O.V. (2016). *Mekhanizmy systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: monohrafiia* [Mechanisms of the economic security system of an enterprise: monograph]. Kharkiv, Ukraine.
3. Kolenda, N.V., Matviichuk, N.M., Cherchuk, L.M., Nakonechna, H.Ya. (2020). "Strategic approach to managing the financial security of an enterprise". *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky*, vol. 4, no. 35, pp. 79-87.
4. Mandzinovska, Kh.O. (2016). "Internal threats to the financial security of an enterprise". *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, vol. 4, 04, pp. 167-171.
5. Melnyk, S. (2020). *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia* [Management of financial security of enterprises: theory, methodology, practice. monograph]. «Rastr-7», Lviv, Ukraine.
6. Ofitsiyni sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Pasinovich, I.I., Hutak, V.M. (2023). "Financial security as a component of economic and corporate security: theoretical aspect". *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 58. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3286/3210> (data zvernennia 17.05.2024).
8. Tkachenko, T. ., Tulchynska, S.O. (2023). "The impact of military actions on the economic security and development of industrial enterprises of Ukraine". *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 15, pp. 6-9.
9. Tulchynska, S.O., Solosich, O.S. (2022). "Conceptual principles of ensuring the economic security of entrepreneurship in martial law". *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, vol. 3, no. 79, pp. 97-102.
10. Tulchynska, S.O., Chornii, B.P., Saloid, S.V. (2018). *Mekhanizm otsiniuvannia zaluchennia investytsiinykh resursiv yak zasib zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv: monohrafiia* [Mechanism for assessing the attraction of investment resources as a means of ensuring the economic security of industrial enterprises: monograph]. Vyd-vo FOP Kozhukovskiy I.I, Kyiv, Ukraine.